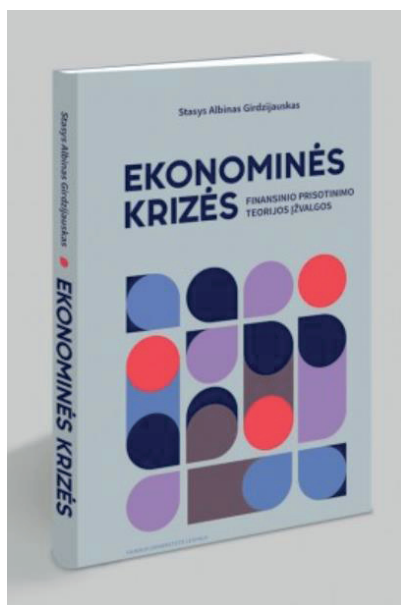

EKONOMIKOS TEORIJOS POSŪKIS. AR TVARUS?

Stasio Girdzijausko monografijos „Ekonominės krizės.
Finansinio prisotinimo teorijos išvalgos“ recenzija

LIGITA ŠIMANSKIENĖ¹

DOI: <https://doi.org/10.15181/rfds.v44i3.2644>

2024 metų rudenį Vilniaus universiteto leidykla išleido neįprastą ekonominį leidinį – Stasio Girdzijausko monografiją „Ekonominės krizės. Finansinio prisotinimo teorijos išvalgos“ (228 p.). Knygoje pateikiamas naujas požiūris į ekonomiką, paremtas ekonominio augimo paradigmos pakeitimu. Išryškintos kai kurios įsisenėjusios ekonominės problemos ir atskleistos jų priežastys. Pristatoma finansinio prisotinimo teorija, pagrįsta tyrimais, kurie atskleidė, kad visuomenei kylančias problemas lemia ne tiek skurdas, kiek perteklius, gausa, ypač prisotinimas kapitalo.

Autorius atkreipia dėmesį į tai, kad finansinis prisotinimas dažniausiai vyksta per investavimo platformas, o investavimo „perkaitimas“ gali sukelti tiek individualias, tiek sisteminės problemas. Tai ir finansinių burbulų susidarymas ir likvidumo trūkumo atsiradimas, neteisingas išteklių paskirstymas, finansinio sektoriaus nestabilumas, nekalbant jau apie lokalias ar net globalias krizes. Knygos tikslas – parodyti ekonomistų bendruomenei tas išskirtines suderintos raidos galimybes, kurias teikia naujoji finansinio prisotinimo teorija.

Teorijos naujumas išplaukia iš tarpdalykiškumo. Šioje teorijoje tarpdalykiškumas pasireiškia probleminiuose ekonomikos skyriuose, biologiniuose ir fizikiniuose prisotinimo pavyzdžiuose ir taikant maržinalistinius matematinius metodus. Tai leido sukurti naują finansinio prisotinimo teoriją ir ją taikant spręsti ne tik naujus, bet ir senus probleminius uždavinius (patikslinti ekonominės pusiausvyros modelį, pakoreguoti vertės dėsni, ekonominius burbulus susieti su grįžtamuju ryšiu ir fizikiniu rezonansu, pagrįsti Pareto taisyklę, pakoreguoti *infliacijos* sampratą, atskleisti verslo ciklą priežastis, paaiškinti kai kuriuos ekonominius paradoksus ir kt.).

Knyga turi įvadą, šešis skyrius ir priedą. Trumpai apžvelkime pagrindines knygos temas, argumentus, naujoves ir inovacijas. Įvade pabrėžiama, kad šiuolaikinė ekonomikos teorija patiria krizę. Pasaulyje žinomi mokslininkai kritikuoja vyraujančią ekonominę paradigmą. Prieš dešimtmetį (2014 m.) 30-ies pasaulio šalių studentai ekonomistai reišė apmaudą ir ragino tarptautinę bendruomenę ieškoti išeičių iš ekonomikos mokslų užvaldžiusios krizės. Jiems pritarė tūkstančiai profesionalų iš viso pasaulio. Šviesa tunelio gale sužibo tik pakeitus ekonominio augimo paradigmą ir sukūrus prisotinimo procentus bei finansinio prisotinimo teorijos pagrindus.

¹ Ligita Šimanskiėnė – profesorė, socialinių mokslų daktarė, Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto vadybos katedros vedėja
El. paštas: ligita.simanskiene@ku.lt

Skyriuje „Procentai“ aptariami nauji prisotinimo procentai (palūkanos), jie klasifikuojami (p. 54), aptariamas ryšys su kitais procentų tipais, atskleidžiama galimybė pasitelkus prisotinimo procentus diskontuoti pinigų srautus ir vertinti investicijas. Esminė šio skyriaus žinia – didėjant rinkos prisotinimui produktyvumas (gražos norma) auga hiperboliškai – sprogstamuju būdu (p. 49, 50). Ši priklausomybė įvardijama kaip *prisotinimo fenomenas*, arba *soties paradoksas*. Skyriuje „Prisotintos rinkos veikimo mechanizmas“ aptariama pasiūla, paklausa, kaina, bendrasis ir ribinis naudingumas. Esminis dalykas yra tai, kad čia pasiūla ir paklausa susiejamos su palūkanomis (procentais), svarbiausia, parodoma, kad pasiūlos galimybės dažnai gana ribotos – ji natūraliai nepajėgi peržengti esamo kiekio ribos. Be to, pasiūlos kreivė kildinama iš prisotinimo fenomeno kreivės (p. 97, 103) ir pasiūlos kiekis susietas su jos kaina (artėjant prie pasiūlos galimybių ribos kaina gerokai išauga). Tai naujo tipo pasiūla, leidžianti iš esmės pakoreguoti ekonominį pusiausvyros modelį. Skyriaus pabaigoje pateikiamas apibendrintas rinkos pusiausvyros modelis (p. 107).

Skyriuje „Vertės dėsnis, arba vandens ir deimantų paradoksas“ nagrinėjama įsisenėjusi vertės dėsnio problema – jo negalima taikyti vienetiniams objektams, nes jiems netaikomos ribinės taisyklės, taigi jie neturi ir deklaruojamo ribinio naudingumo. Parodoma, kad pritaikius apibendrintą rinkos pusiausvyros modelį unikalios prekės (jų pasiūlos kreivė yra vertikali), nesunkiai išsprendžiamas ir vandens-deimantų paradoksas (p. 128). Kartu parodoma, kad šiuo metu paplitęs vandens-deimantų paradokso aiškinimas yra klaidingas.

„Ekonominių burbulų“ skyriuje pateikiama burbulų klasifikacija, skiriant tris jų tipus: kainų, finansiniai-rezonansiniai ir infliaciniai. Burbulai aiškinami pasitelkus apibendrintą rinkos pusiausvyros modelį, tik atskleidžiama, kad pagrindinės kainų augimą lemiančios priežastys yra prisotinimas, grįžtamasis ryšys ir rezonanso efektas (p. 156, 176). Be to, aptariamas rinkų virsmas (lagas ir bifurkacija), prisotinimas ir jo ryšys su deficitinės rinkos formavimusi, patikslintas AS/AD modelis ir finansinis gylis (p. 172).

„Infliacijos“ skyriuje glaustai aptariama pinigų istorija, infliacijos raidos aspektai, įvairūs požiūriai į šį reiškinį, pateikiamas detalizuotas ir atnaujintas infliacijos modelis, suformuluota *natūralios infliacijos* samprata. Parodoma, kad dalinio rezervo bankininkystė infliacijai daro minimalų poveikį, o ją palyginus su *aukso standartu* infliacijos požiūriu yra daug pažangesnė (p. 198). Auksas dėl jo riboto kiekio pats dažnai pučia burbulus, todėl yra jautrus infliacijai. Pabrėžiama, kad paklausos infliacija yra ekonominio augimo pasekmė, o ne priežastis, kaip iki šiol manė dalis ekonomistų.

„Verslo (ekonominių) ciklų“ skyriuje aiškinamos verslo ciklų priežastys, jų fazės ir kylančios rizikos. Aptariamos specifinės situacijos: recesija, depresija, stagnacija ir stagfliacija. Svarbus pastebėjimas – formuojantis stagfliacijai keičiasi infliacijos prigimtis (įvyksta jos virsmas – infliacijos bifurkacija) – paklausos infliaciją visiškai ar iš dalies pakeičia sąnaudų infliacija. Reikėtų įvertinti ir tai, kad paklausos infliacija yra ekonominio klestėjimo palydovas, tuo tarpu sąnaudų infliacija – recesijos pranašas (p. 211). Bene svarbiausias knygos akcentas – ekonominio kaitimo parametras (kaitimo modelis). Šis modelis leidžia kontroliuoti ekonomikos kaitimo laipsnį ir objektyviai vertinti šalies ekonominę situaciją (p. 213). Deja, knygoje jokių šio modelio taikymo pavyzdžių nepateikta. Pabaigoje atkreipiamas dėmesys į atskirtį ir siūloma ją mažinti pasitelkus prisotinimo modelius.

Paskutinėje knygos dalyje – „Prieduose“ pateikiami verbalinio metodo neapimti matematiniai modeliai: procentų šeimos lentelė, procentų modelių transformacijų schema, galiausiai pateikiami ekonominės pusiausvyros modelio komponentai ir jų transformacijos.

Viršelyje yra keletas žymių mokslininkų ir praktikų teigiamų atsiliepimų, parodančių knygos originalumą, inovatyvumą ir naujumą. Be abejo, knygą galima būtų patobulinti. Be minėtų trūkstamų ekonominio kaitimo modelio interpretacijų, yra ir daugiau pastebėjimų. Pavyzdžiui, užsimenama apie Pareto taisyklės (taisyklės 80/20) ryšį su didėjančios gražos reiškiniu, tačiau plačiau ši perspektyvi tema neplėtojama. Pasigendame detalesnio (analitinio) rinkos kaitimo ryšio su fizikiniu rezonansu pagrindimo. Nepakankamai pagrįstas ir knygoje dažnai minimas fenomenologinis tyrimų metodas. Yra ir daugiau neišsamiai aptartų klausimų, kuriuos autorius galėjo labiau išplėtoti. Apskritai knygoje pateiktos idėjos yra inovatyvios, dėl to jos gerokai išplečia esamą ekonomikos matymą, o siūlomas ekonominio augimo paradigmos pakeitimas, susietas su finansinio prisotinimo vertinimu, galėtų pakeisti mūsų supratimą apie ekonomines sistemas. Naujoviškas autoriaus požiūris į ekonomiką atveria plačias perspektyvas ir įkvepia naujiems tyrimams ar

diskusijoms. Pasirinktas verbalinis dėstymo metodas leidžia skaitytojui lengviau suprasti sudėtingas idėjas. Šios teorijos taikymas realiame pasaulyje gali daryti reikšmingą poveikį sprendžiant globalius ekonominius uždavinius, kartu gali padėti formuoti ateities ekonominę politiką.

Manome, kad ši knyga taps nepakeičiama diskusijų dalimi tiek akademinėje bendruomenėje, tiek praktinėje ekonomikos politikoje. Kita vertus, ekonominių teorijų istorija atskleidžia, kad prisotinimo teorijos nuo pat XVIII–XIX a. (Thom'o Malhtus'o laikų) sunkiai skinasi sau kelią. Nauji prisotinimo problemos sprendimai greitai (pasikeitus kartoms, t. y. per kelis dešimtmečius) pamirštami, bet netrukus kitų nepriklausomų autorių ir vėl iš naujo atrandami. Tai jau vyko ne kartą ir ne tik ekonomikoje, bet ir biologijoje, gal ir dar kažkur. Kaip bus ši kartą? Ar prieš dešimtmetį nuskambėjęs pasaulio studentų ekonomistų balsas bus išgirstas, parodys ateitis. Reikia tikėtis, kad naujoji paradigma įsivyras, o mokslo filosofo Thom'o Kuhn'o teiginys, kad paradigoms pakeisti būtinos neišvengiamos revoliucijos, (ne)išsipildys. Viltį žadina ir tai, kad šis teorijos atgimimas, vadintinas *maržinalizmo sugrįžimu*, jį siejant su paradigmos pakeitimu, yra fundamentalus, visapusiškas ir gerokai inovatyvesnis už ankstesnius.